

ÉSZREVÉTELEK NÉHÁNY DÉLNYUGAT-SZLOVÁKIAI CSÁSZÁRKORI LELETEGYÜTTESHEZ

PROHÁSZKA PÉTER*

Absztrakt: *A Magyar Nemzeti Múzeum régészeti gyűjteménye számos különféle régészeti korszak emlékanyagát őrzi, melyek a mai Délnyugat-Szlovákia területén kerültek elő. Ezek között, ha kis számban, de a római császárkor leletanyaga is képviseltetve van. Ugyan ezek egy részét több-kevesebb részletességgel már közreadták, azonban a leletkörülményekre és leletösszetételre vonatkozóan legnagyobb részben a leltárkönyvben található igen szűkszavú bejegyzésekre voltak utalva a kutatók. A kérdések tisztázásához szerencsére sokszor segíthetnek a Nemzeti Múzeum Irattárában található levelek, jelentések. Az alábbi tanulmányban három olyan lelet együttes került feldolgozásra, amelyek ugyan a kutatás számára ismertek voltak, azonban részletes, mindenre kiterjedő közlésük a malackai urnatemetkezés és mellékletei kivételével nem történt meg.*

Kulcsszavak: *Délnyugat-Szlovákia, Magyar Nemzeti Múzeum, germánok, sírok, római leletek*

BEVEZETÉS

A Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteménye 1802-ben történt alapítását követően számos korszak régészeti és numizmatikai emlékeivel gyarapodott a Kárpát-medence területéről. A mai Szlovákia területéről elsősorban az őskori kultúrák kerámia és bronzleletei kerültek a múzeum Érem- és Régiségtárába az első világháború előtt. Ha kisebb számban is, azonban a gyűjtemény őríz római császárkori leleteket, melyek különféle körülmények között kerültek elő.¹ Már a Nemzeti Múzeum első nyomtatott leltárkönyvében (*Cimeliotheca Musei Nationalis Hungarici sive catalogus historico-criticus antiquitatum, raritatum et pretiosorum cum bibliotheca antiquaria, et numaria eiusdem instituti*) többször említést tesznek a területről származó római

leletekről, mint például a Pozsony megyei Dévényben talált kétszarvú Faun, Mercurius, Genius és germánokat ábrázoló szobrokról.² A szobrok mellett római bronzedények is érkeztek a múzeumba, amelyről a gyűjtemény gyarapodási jelentéséből értesülhettünk:³ „*Hr. V. Trucsányi, Grundherr in Hidegkut unweit Ofen, ein römisches sogenanntes vasculum libatorium von Bronze, welches auf einem herrschaftl. Acker zu Krestyánfalva, im Neutraer Comitatus gefunden und im Archiv der Familie Trucsányi aufbewahrt worden war.*” Ezen korai leletek nagy részének azonosítását azonban a történelem viharai és a leltározásban jelentkező hiányosságok megnehezítik.

A Kiegészítést követően a gyűjteménybe került leletek közreadása eltérő módon és több

* Archeologický ústav SAV v Nitre, Slovenskej akadémie vied, Akademická 2, SK-949 21 Nitra, Slovakia. prohaszkapeter1975@gmail.com

¹ A tanulmány elkészítését a SASPRO 0104/01/03 program tette lehetővé.

² MILLER 1825, 110, Nr. 23, 115, Nr. 46, 117, Nr. 61, 118, Nr. 63, 119, Nr. 73–76.

³ Vereinigte Ofner-Pester Zeitung Nr. 42. 23. Mai 1824, S. 594.

helyen történt.⁴ Nagy előrelépést jelentett a Nemzeti Múzeumban őrzött kvád és dél-nyugat- és dél-szlovákiai császárkori germán leletanyag nagy részének közreadása Bóna István tanulmányában, melyeket az őskori, római és fegyvergyűjteményben gyűjtött össze.⁵ E tanulmányból azonban számos lelet kimaradt, melynek okát a dokumentáltság hiányában kereshetjük. Mind Bónának, mind pedig számos más kutatónak ugyanis szembesülnie kellett azzal, hogy a leletkörülményekre vonatkozóan a leltárkönyvi bejegyzések meglehetősen szűkszavúak; így az előkerülési körülményekről, a lelőhelyről és a leletösszetételről alig szólnak valamit. Ezek tisztázásánál

azonban segítségünkre lehetnek a Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárának iratanyagában található levelek és jelentések. Az itt található jelentés és rajzok segítségével sikerült tisztázni a dunaszerdahelyi temető lelőhelyét, illetve meghatározni használatának korát.⁶ Hogy ezek milyen fontos információkat hordoznak, azt az ebben a tanulmányban közlésre kerülő három lelet példáján keresztül szeretném bemutatni. Ugyan e leletek többé-kevésbé ismertek voltak a kutatás számára, azonban a malackai sír kivételével tudományos igényű közlésük nem történt meg,⁷ így adódott a lehetőség feldolgozásukra a rájuk vonatkozó levelezések és iratanyag segítségével.

A SZMOLINSZKÓI URNÁS TEMETKEZÉS ÉS MELLÉKLETEI (1882)

A szmolinszkói (ma Smolinské, Senica járás) (1. kép 1) leletre elsőként E. Beninger hivatkozott könyvében, ahol azonban mindössze egyetlen bronzedény töredékeit említette meg:⁸ „Schmolnitz. Einzelfund, erworben 1882. MNBudapest: Bruchstücke eines Bronzegefäßes. Bronzekelle.” Ennek ellenére Bóna István alapvető tanulmányában nem került felvételre és közreadásra.⁹ A Nemzeti Múzeumban őrzött bronzedény töredékek meghatározását E. Krekovič végezte el, azonban a leltárkönyvi bejegyzés szűkszavúsága miatt többre nem jutott.¹⁰

Az előkerülési körülmények tisztázásához a Nemzeti Múzeum Adattárában található levelek kínálnak segítséget. Hampel József a Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárának őre Szilágyi Sándor könyvtárigazgató útján kapott levelet Szakolcáról, melynek szerzője Sasinek V. Ferenc Szmolinszkon

előkerült leletekről számolt be.¹¹ Ugyan a levél eredeti példányát a mellékelt rajzokkal Pulszky Károlynak, az Archaeologiai Értesítő szerkesztőjének, küldték tovább, ám szerencsére másolatot készítettek róla, amely az aktában volt.¹²

„Nyitra megyében, Holicsi járásban, Szmolinszké község melletti dombon, Sipold nevű paraszt, szántás közben bukkant egy nagy fekete urnára és bronz tárgyra, de miután pénzt nem talált benne szétverte. Az ottani tanító, Veszely György, rokonom, az urna két darabját és összezúzott bronztárgyakat hozzámm küldötte. Megvizsgáltam, s nézetem szerint a tárgyak következők:

1. Az urna ily alaku volt: _____ 27 ctm.
Átmérője _____ 30 ctm.
2. Egy bronztárgy, habkiszedőkanál alaku volt, de egészen meghatározni lehetetlen.

⁴ Pl. EISNER 1933; BENINGER 1937; BÓNA 1963; KREKOVIC 1987.

⁵ BÓNA 1963.

⁶ PROHÁSZKA–VARSIK 2009.

⁷ BÓNA 1963, 244–245.

⁸ BENINGER 1937, 37, Nr. 48.

⁹ BÓNA 1963.

¹⁰ KREKOVIC 1987, 241, 274. Vö. HRNČIARIK 2013, 81, Nr. 1226–1227.

¹¹ Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Érem- és Régiségtár iratai 126/1882.

¹² Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Érem- és Régiségtár iratai 126/1882.

3. Második bronztárgy (bronzpléhtárgy) az urnának födele lehetett.”

Ha érdeemesnek tartja, beküldeném a muzeumba. Megy az portomentesen?

Jó volna ott kipróbálni az ásatást: de ki ad költséget?

Egyébiránt maradok kitűnő tisztelettel

Szakolczán 1882 apr. 14.

Sasinek V. Ferenc
Műeml. Biz. Kültag.”

Hampel József válaszlevelében kérte a leletek Budapestre, a Nemzeti Múzeumba történő küldését, amely 1882 júniusában meg is történt. A beérkezett urna és bronzedény töredékeket a Nemzeti Múzeum megtartotta,¹³ és Sasinek ajándékaként Szomolánka lelőhelylyel lettek leltározva. Ma már azonban csak a bronzedény töredékek találhatóak meg a gyűjteményben.

KATALÓGUS

1. *Agyag edény töredékei.* A leltárkönyv szerint tíz darab, melyek ma már nincsenek meg. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Tár ltsz.: 59/1882.1.
2. A leltárkönyv szerint egy *bronzedény* tíz darabját leltározták, melyek közül ma már csak két darab fellelhető. Eggers 39–40 formájú bronzvödör feneké (*I. kép 3*). Ma.: 3,5 cm, átm.: 11,9 × 10,9 cm. A vödör nyakából és pereméből kitörött rész (*I. kép 4*), fenn kétszer átlukasztva, ahol a díszítés volt. H.: 19,2 cm, sz.: 8,3 cm. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Tár ltsz.: 59/1882.2.
3. A leltárkönyv szerint egy *bronzedény* négy darabját leltározták, melyek közül ma már csak egyetlen lelhető fel. Eggers 160 típusú szűrő fejrésze (*I. kép 2*), a nyél letörve. A perforált rész közepén rozettás

díszítés. Ma.: 5,6 cm, átm.: 9,4 × 8,3 cm. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Tár ltsz.: 59/1882.3.

ÉRTÉKELÉS

A temetkezés értékelését megnehezíti, hogy a beküldött tárgyak nagy része a több mint egy évszázad alatt eltűnt, elkeveredett a Nemzeti Múzeum gyűjteményében. Így elkallódtak az agyagurna töredékei, ami miatt besorolásuk nem végezhető el. Mindössze feketés színéről emlékeznek meg és a méreteit adták meg, amely alapján a kora császárkori urnák sorába tartozhatott.¹⁴ A mellette talált két bronzedénynek ma már csupán három töredéke található a múzeum gyűjteményében. Ezek közül kettő egy vödör fenekét- és nyakrészét alkotta, amely az Eggers 39–40 típusba, a hordóformájú vödrök közé sorolható.¹⁵ E vödörtípus barbaricum használatával kapcsolatban többféle elképzelés merült fel, így vízfordónak, keverőedénynek és főzésre egyaránt használhatták.¹⁶ Az Östland vödörtípus a Kr. u. 1. század közepétől Itáliából terjedt el, későbbi formái azonban már a tartományokban készülhettek. A szlovákiaiakat még itáliai eredetűnek tartják,¹⁷ és így megjelenésük a B2 időszakra esik.¹⁸ Jellemzően az Eggers 39–40-es típusba tartozó vödrök fordulnak elő a legnagyobb számban Szlovákiában, amely típus a teljes leletanyag több mint felét teszi ki.¹⁹

A rozetta formájú perforálással díszített szűrő az Eggers 160 típusba tartozik és konyhai edényként volt használatban. Korai formái Itáliában, a későbbiek pedig Galliában és Alsó-Germániában készültek.²⁰ Megjelenésük a Kr. u. 1. század középső harmadától

¹³ Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Érem- és Régiségtár iratai 178/1882.

¹⁴ HALÁŠOVÁ 2010.

¹⁵ EGGERS 1951, 163, Beilage 19; KRASOVÁ 1998, 18–20.

¹⁶ HRNČIARIK 2013, 38.

¹⁷ HRNČIARIK 2013, 38.

¹⁸ KRASOVÁ 1998, 20.

¹⁹ KREKOVIČ 1987, 237; HRNČIARIK 2013, 37–39.

²⁰ HRNČIARIK 2013, 44.

figyelhető meg a szlovákiai leletanyagban. A kostolnáai temető 53. sírjának további mellékletei a Claudius–Nero korszakra, a késő Flavius korig datálják az előkerült példányt.²¹ Fő használatuk az 1. századra esik, azonban még a 2. század második felében is előfordulnak sírok mellékleteiként,²² Szlovákiában az 1. és 2. századra, de főleg a B2 időszakra tehető megjelenésük.²³

A megmaradt mellékletei alapján az 1882-ben előkerült urnás temetkezést a B2 időszakra datálhatjuk és valószínűleg egy nagyobb kora

császárkori temetőhöz tartozhatott, amelyhez hasonlók Délnyugat-Szlovákia területéről ismertek.²⁴ A Morva folyó mindkét partján sorra kerülnek elő a kisebb-nagyobb temetőkre utaló sírok és leletek, amelyek jelzik a terület benépesedését a Kr. u. 1. század folyamán, melyben az úgynevezett Borostyánkő út fontos szerepet játszhatott.²⁵ Az itt előkerült leletanyag gazdagsága a területen megtelepedett germánoknak a Római Birodalomhoz fűződő szoros kapcsolatairól árulkodik, amely a kora császárkorban megfigyelhető volt.²⁶

ÜVEGEDÉNY DEPÓLELET DEÁKIBÓL (1891)

A második ismertetésre kerülő leletegyüttes darabjainak nagy része szintén nem lelhető fel a Nemzeti Múzeum régészeti gyűjteményében, pedig egy igen érdekes leletről van szó. Ugyan a leletekről E. Krekovič említést tett tanulmányában, azonban feldolgozásuk és értékelésük éppen a rendelkezésre álló források szűkössége miatt nem történt meg.²⁷ A leltárkönyvi bejegyzés alapján az üvegek 1891-ben Deáki (ma Diakove, Šal'a járás) községben (2. kép 1) kerültek elő, melyekből Krekovič egy balzsamáriumot és egy poharat említett, azonban további adat nem állt a rendelkezésére az előkerülési körülményekről.²⁸

A Nemzeti Múzeum Adattárában található levelezésnek köszönhetően lehetőség van az előkerülési körülmények és a leletösszetétel tisztázására. Mint arra már a leltárkönyvi bejegyzés is utal, az üvegeket Jeney Szabó Árpád galántai kéményseprő küldte 1891-ben a Magyar Nemzeti Múzeumnak, aki nem volt ismeretlen a múzeum munkatársai számára.

A galántai kéményseprő ugyanis számos esetben gyarapította a Magyar Nemzeti Múzeumot különböző korú leletekkel. 1891 májusának közepén római üvegedényeket, egy újkori sarkantyút és újkori érmekeket küldött egy levél kíséretében Hampel Józsefnek, melyek Deáki községben kerültek elő.²⁹ A leleteket a kéményseprő felajánlotta a múzeum gyűjteménye számára. A kísérőlevélben a római üvegek előkerüléséről a következőképpen számolt be: „Az üvegtárgyak találtattak egy gödör ásása alkalmával 1 méternyi mélységben – Deáki községben, Pozsony megyében. Sem cserépedények darabjai, sem emberi csontmaradványok nem voltak körülöttek, – de a föld súlya által össze nyomott, összetörtött üveg darabok – csekély számban, – igen.” Hampel válaszlevelében a hosszúnak olajtartót rómainak határozta meg, míg a másik pohár esetében velencei származását vélelmezte, ezért ismételtlen érdeklődött az előkerülési körülmények után.³⁰ Jeney válasza

²¹ KOLNIK 1980, 117, 273, Taf. CX. i.

²² KRASOVÁ 1998, 41.

²³ KREKOVIČ 1987, 238.

²⁴ KOLNIK 1980.

²⁵ TEJRAL 1977; POLLAK 2006, 56–57; ELSCHKEK 2006, 190.

²⁶ ELSCHKEK 2006, 193–194.

²⁷ KREKOVIČ 1987, 247.

²⁸ KREKOVIČ 1987, 247. Vö. HRNČIARIK 2009, 160; HRNČIARIK 2013, 81, Nr. 1517–1519.

²⁹ Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Érem- és Régiséggtár iratai 148/1891.

³⁰ Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Érem- és Régiséggtár iratai 148/1891.

azonban a következő volt:³¹ „...sietek becses tudomására és megnyugtatózására hozni, hogy az általam beküldött Deáki-i üveglelet (olajtartó edényke, a korongos talpu kis pohárkával egyetemben) egy és ugyanazon helyen, s egészen egymás mellett találtattak.” Ráadásul beszámolóját a következőkkel egészítette ki: „Azon a helyen, hol ezek az üveg tárgyak találtattak, vissza maradt még egy zöldes színű palacküvegnek a fenéke, – mit első ízben nem tartottam érdemesnek magamhoz venni; de ha úgy 14 nap múlva ismét Deákira megyek, nem fogom elmulasztani, ezt az üveg fenéket magamhoz venni, s az igen tisztelt Tudós úrnak nagyobb tájékoztatás és teljes meggyőződés végett hogy mind a két üveg tárgy római eredetű legyen, – beküldeni.” Jeney csakugyan tartotta a szavát és június közepe levelében a következőket írta:³² „...hogy a Deáki községben talált, s általam a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozott üveg pohárka az olajtartó üvegcsével egy és ugyanazon helyen találtatott, ide mellékelve küldöm még egy ott, ugyanabban a gödörben maradt üvegnek a fenékét – melyen szintén korong látható; s így biztosan feltehetjük, hogy a pohárka is római eredetű.” Ez utóbbi palackfenék későbbi leltározása miatt nem szerepel Krekovič katalógusában, pedig Jeney beszámolója alapján a lelethez tartozott.³³ Sajnos az elsőként beküldött üveg balzsamárium és pohár ma már nem található meg a múzeum gyűjteményében. Fényképük, rajzuk már a korábbi adatokra épülő katalógusszerű munkákban sem szerepelt.³⁴ Így leírásuk a múzeumi leltárkönyv szerint történik.

KATALÓGUS

1. A leltárkönyv szerint római olajtartó *üvegedényke* rövid félgömbalakú s alul kúpalakúan behorpasztott testtel, aránytalanul hosszú henger alakú és felül meggörbült nyakkal, mely nyílásánál tölcséres peremű. Ma.: 13,9 cm. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Tár ltsz.: 41/1891.1.
2. A leltárkönyv szerint római *üveg pohárka*. Hatlapú és nyílásánál ugyanannyiszor csipkézett, kúp alakú pohara kerek spirálkorongot utánzó talpon áll. Zöld üveg. Ma.: 8,5 cm, perem átm.: 4,9 cm, fenék átm.: 4,6 cm. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Tár ltsz.: 41/1891.2.
3. Zöldes római *üvegedény alja*, talpgyűrűvel (2. kép 2–3). Ma.: 3 cm, legnagyobb sz.: 7,8 cm, fenék átm.: 6,5×6,3 cm. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Tár ltsz.: 58/1891.

ÉRTÉKELÉS

Mivel a balzsamárium és az üveg pohár esetében fényképek, rajzok hiányában mindössze a leltárkönyvi leírásukra tudunk támaszkodni, ami azonban nem teszi lehetővé pontos besorolásukat, illetve elemzésüket. A leírás alapján a nyomott gömb formájú parfümös palack hosszú, hengeres nyakkal széles körben elterjedt és kedvelt forma volt a Kr. u. 2. és 3. században (Isings Form 82, B2).³⁵ A szlovákiai leletanyagban a különféle balzsamáriumok ugyan előfordulnak, számuk azonban csekély, mindössze kilenc ismert, melyek közül három sírból.³⁶ Két további töredék a Branč/Berencs II. késő császárkori telepen került elő.³⁷ A formát az egész császárkorban készítették és tárolóedényként volt használatban.

³¹ Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Érem- és Régiség-tár iratai 148/1891.

³² Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Érem- és Régiség-tár iratai 191/1891.

³³ KREKOVIC 1987, 247.

³⁴ BENKÓ 1962; BARKÓCZI 1988.

³⁵ BARKÓCZI 1988, 117–118.

³⁶ HRNČIARIK 2009, 160; HRNČIARIK 2013, 66.

³⁷ HRNČIARIK 2013, 66.

A leírás alapján számos problémát okoz az üveg pohár azonosítása, mivel a kúp alakú forma hatlapú kialakítású és a nyílása csipkézett. A kúp alakú üveg poharak a barbaricum leletanyagban is megtalálhatóak,³⁸ a forma kétségtelenül inkább a késő császárkorra datálja a poharat.³⁹ A hatlapú kialakítás azonban unikálisnak számít, amely miatt nem hiába vetette fel Hampel jóval későbbi, esetleges velencei eredetét. E tekintetben mindenképpen nagy kára a római üvegművesség és a barbaricum leletanyag kutatásának, hogy ma már nem található meg a gyűjteményben. A később beküldött – Jeney által palackfenéknek tartott – üveg a talpgyűrű kialakítása és a forma alapján az ovális formájú, talpgyűrűs korsók

közé sorolható,⁴⁰ amely típus a 4. századra keltezhető. E csoportba különféle formavariációk tartoznak, melyek leginkább a római tartományok területéről ismertek.⁴¹ Szlovákia területéről néhány tipológiailag közelebből meg nem határozható töredék ismert.⁴²

A levelezés segítségével tisztázódott, hogy Deáki községben egy üveg-lelet került elő, amelyből hármat küldött be a galántai kéményseprő a Nemzeti Múzeumba. A leletkörülményekre való utalása alapján bizonyosan nem sírből származnak, mint a délnyugat-szlovákiai üvegek nagy része, így itt talán telep vagy egy depóletről lehet szó.⁴³ Az egyedül rendelkezésre álló korsótöredék alapján a lelet együttes földbekerülését a késő császárkorra datálhatjuk.

A MALACKAI URNASÍR ÉS MELLÉKLETEI (1914)

A három ismertetésre kerülő lelet közül egyedül a malackai (ma Malacky, Malacky járás) (3. kép 1) urnasír mellékleteinek közreadása történt meg. Bóna István 1963-ban megjelent tanulmányában fényképüket és részletes leírásukat közölte, aki következőképpen foglalta össze a leletekről a leltárkönyvben rendelkezésre álló információkat:⁴⁴ „*Malacka – Malacky (früher Komitat Pozsony, heute Bez. Bratislava, Slowakei). Im Jahre 1914 kaufte das Ungarische Nationalmuseum von Albert Blau einen dort entdeckten Urnengräberfund, der nach Inv. Nr. 34, 1914, aus folgenden Stücken bestand: 1. Schildbuckel, 2. entzweigebogenes Schwert, 3. Lanze, 4. Schere, 5. Wurfspitze, 6. Messerklinge, 7. «Bronzeblechverkleidung eines Messerheftes», 8. 2 St. bronzene Ösen, 9. Urne. Der zusammengehörige Grabfund kann als unbedingt authentisch und u. E. als vollzählig betrachtet werden. Die*

Urne war bis zum Rand mit den auch grössere Stücke enthaltenden verbrannten Knochenresten eines kräftigen Mannes angefüllt. Unter den Knochen fanden sich im Inventar nicht erwähnte Feuersteine. Mit Ausnahme von Nr. 8. gelang es mir den geschlossenen Grabbestand folgendermassen zusammenzustellen.”

A malackai leletegyüttes megszerzésével kapcsolatban több levél is található a Nemzeti Múzeum Adattárában, amelyek fontos adatokat tartalmaznak a leletkörülményekkel és a lelőhellyel kapcsolatban.

A Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárát a Magyar Királyi Közlekedési Múzeum igazgatósága értesítette 1914 januárjában arról, hogy Albert Blau malackai lakos tévedésből nekik címezte levelét, melyet a Régiségtárnak átküldtek.⁴⁵ Blau levelében a következőképpen számol be régészeti leletek előkerüléséről lakóhelyén:

³⁸ KREKOVIČ 1987, 247. Vö. HRNČIARIK 2013, 81, Nr. 1517–1519.

³⁹ BARKÓCZI 1988, 82–101, Taf. IX–XVI.

⁴⁰ BARKÓCZI 1988, 192–193.

⁴¹ BARKÓCZI 1988, 192.

⁴² HRNČIARIK 2013, 65–66.

⁴³ KRASKOVSKÁ 1981, 377.

⁴⁴ BÓNA 1963, 244–245.

⁴⁵ Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Érem- és Régiségtár iratai 61/1914.

„Malaczka 21 Januar 1914
Löbliches
Kön. ung. Múzeum, Budapest

Auf einem Felde von mir, dessen Hälfte auf einem Hügel liegt der untere Theil schon ein Theil gegen Nagy-Lévárd bildet, wurden beim Regulieren des Feldes, wo ich vom höher gelegenen Theil cc. 1–2 fuß Erdreich ins Thal heruntergraben lies von meinen Arbeitern ein altes Grab ausgegraben und zwar 1 schwarze Urne in größe u. form eines großen Suppentopfes enthaltend Beinreste /verbrannte/ ein größeres und ein kleineres Sper, 1 Art Sebel, 1 Schere /art kleine Wollschere, 1 Messer, 1 Theil vom Helm oben sammt Spitze alles aus Eisen oder Stahl.

Ein Sammler wollte nur K 100 und ein Budapester Händler 60 K geben.

Manche behaupten es ist ein keltisches u. andere werden das von Völkerwanderung herkommen.

Ich würde es am liebsten dem löbl. Múzeum überlassen und auf Verlangen zur Ansicht einsenden.

In der Erwartung genehme
Hochachtungsvoll
Albert Blau ”

A Régiségtár munkatársai levelben kérétek a leleteknek beküldését, hogy véleményt mondjanak róluk.⁴⁶ Kérésüket Blau teljesítette és január 31-én kelt levelével együtt azok Budapestre érkeztek.⁴⁷

„An das Löbliche
National Museum, Budapest
Malaczka 31. Januar 1914

Auf Grund Ihrer sehr geehrten Zuschrift 61/914 vom 29. dmts. Habe heute in einer Kiste, daß aufgefundene Grab sammt die verbrannten Bein die in der Urne enthalten waren, als

auch mehrere Steine /:es waren auch Steine die versteinerten Holze ähnlich waren:/ an das löbl Museum absendet.

Ich habe nicht die Absicht gehabt, nachdem ein ähnlicher Fund in dieser Gegend ein gewacht wurdem dies wegzugeben, da ich stets in guten Verhältnissen war, denn ich bin schon mehr als 20 Jahre Kammermitglied der Pozsonyer Handels: Gewerbekammer, und da mir in folge dessen die Steuer dieser nach meinen 3 Häusern und Feldern doppelt gerechnet wurden, Virilist des Pozsonyer Comitates gewesen.

Leider bin ich durch Gutstehung für einen Holzhändler und Ziegeleienbesitzer, den die Pozsonyer Kereskedelmi és Hitelbank r. t. saniren versprach aber nicht eingehalten hat, und sich in Wien einfaber voriges Jahr erschloßen hat, demzufolge seine Verlassenschaft in Konkurs kam, um meine Vermögen gekommen, was mich bewog dies auch hauptsächlich wegzugeben.

Ich hoffe Sie mitlerweile schon im Besitze der Sendung und zeichne mich

Hochachtungsvoll
Albert Blau ”

A levélen a következő megjegyzés: „60 Kr-t ajánlhatunk neki. 914 II/6.”

Röviddel később megérkezett Blau válasze a múzeumba.⁴⁸

„Löbl.
Ung. Nat. Muzeum, Budapest
Malaczka 9. februar 1914.

Ihr sehr geehrtes Schreiben empfangen ersuche mir wenn möglich K 100- senden zu lassen, wie auch mir bekannt geben zu lassen waß für Grab daß ist, nachdem in dieser Gegend noch ein etwaß ausgegraben wurde, mithin auch wissenschaftlich einen Werth haben dürfte.

⁴⁶ Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Érem- és Régiségtár iratai 61/1914.

⁴⁷ Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Érem- és Régiségtár iratai 82/1914.

⁴⁸ Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Érem- és Régiségtár iratai 88/1914.

Ich habe es Nimander offeriert und hätte es auch nicht fortgegeben, sondern habe es laut beiliegenden Brief eines Budapester „Mautner Laszlo“ der dieß in der Zeitung gelesen hat mir geschrieben und ihm die Waffenbestandtheile eingesandt um die Herkunft mehr zu erfragen, denn ich habe ihm darselbe trotzdem er mir 75 K anboth, nicht eingesandt.

Sollten Sie absolut nicht mehr als 60 K geben können, so ersuche mir den Betrag, als auch die Bekanntgabe, waß für Grab dies ist, mir einsenden zu lassen zeichne

*Hochachtungsvoll
Albert Blau
2 Briefe”*

Alatta a megjegyzés „Nem adhatjuk olcsóbban, kelta lelet, visszamegy a két levél.”

Így a második sír mellékletei nem jutottak a Nemzeti Múzeumba és az első kibontására is csak közel fél évszázaddal később, Bóna István múzeumbeli gyakornoksága alatt került sor.

KATALÓGUS

1. Kézzel formált *urna* (3. kép 9) szemcsés agyagból, feketén csillogó felülettel. A peremrész részben kiegészített. Ma.: 18,7 cm, perem átm.: 22,7 cm, fenék átm.: 12 cm. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Tár ltsz.: 34/1914.9.
2. Töredékes, tüskés *pajzsdudor* (3. kép 2). Az 1,6 cm széles peremen egymás mellett két szeglyuk. A 2,4 cm magas hengeres oldalrész egy 6,6 cm magas kúpformájú részben folytatódik, amely egy 2 cm hosszú, hegyes, tömör tüskében végződik. Erősen megéve. Ma.: 11 cm. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Tár ltsz.: 34/1914. 1.
3. Bronz *pajzsfogó* (3. kép 5). Félkörformára hajtott 0,5 mm vastag bronzlemezéből, amit bevéssett háromszögek díszítenek. Belső oldalán olvadt bronzcseppek. Bóna István szerint két fül ezen töredékekhez tartozott, amelyek a középső darabról az égetésnél leváltak. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Tár ltsz.: 34/1914.8.
4. Egyélű *kard* két 28 cm hosszú darabra hajlítva (3. kép 3). A valamennyire hajlott 10,2 cm hosszú marcolaton három szeg maradványa. H.: 56 cm, felső részén sz.: 4,7 cm, alsó részén sz.: 4 cm. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Tár ltsz.: 34/1914.2.
5. *Döfözlándzsa* (3. kép 8). Az íves lapot csekély gerinc osztja két részre. A metszete rombusz formájú, a legszélesebb részén 5,1 cm. Az 5,5 cm hosszú köpű ehhez csatlakozik, végén kerek és 1,9 cm átmérőjű. H.: 56 cm. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Tár ltsz.: 34/1914.3.
6. *Dárdahegy* (3. kép 6). A lándzsához hasonló formájú, azonban tömzsibb. Penge sz.: 2,8 cm, köpű h.: 3,5 cm, átm.: 1,6 cm, h.: 11,7 cm. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Tár ltsz.: 34/1914.5.
7. *Vasolló* (3. kép 7). A 2,7 cm széles fogórészt kettes borda díszíti. A kengyelhez a végén 2 cm széles és 8,6 cm hosszú pengék csatlakoznak. H.: 18,8 cm. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Tár ltsz.: 34/1914.4.
8. Egyélű *vaskés* (3. kép 4). H.: 11,7 cm, legnagyobb sz.: 1,5 cm. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Tár ltsz.: 34/1914.6.

ÉRTÉKELÉS

Az 1914-ben a Nemzeti Múzeumnak megküldött urnasír és mellékletei ma is megtalálhatóak a múzeum gyűjteményében, sőt Bóna I. publikációjának köszönhetően a fényképük is közlésre került.⁴⁹ A széles szájú, kónikus vállú és a gyenge függőleges bordákkal díszített urnának a párhuzamai az ábrahámi 2. és 47. sírból ismertek, melyekhez szemesfibula és noricum-i övgarnitúra társult.⁵⁰ A 87. sírból pedig trombita fibulával került elő hasonló példány.⁵¹ E típushoz tartozó urnák voltak még a 75. és a 96.,⁵² és a 210. sírban,⁵³ valamint a sládkovičovi 69. sírban, mely mellett egy Almgren 68 típusú erősen profilált fibula volt.⁵⁴ Ezen példányok alapján a malackai urna használata az Kr. u. 1. századra esik.

⁴⁹ BÓNA 1963, 244–245, Taf. XI.

⁵⁰ KOLNIK 1980, 22, Taf. XI. a.

⁵¹ KOLNIK 1980, 41, Taf. XXVIII. a.

⁵² KOLNIK 1980, 43–44, Taf. XXXI. a.

⁵³ KOLNIK 1980, 74, Taf. LIX. a.

⁵⁴ KOLNIK 1980, 153, Taf. CLV. a.

A mellékletek legnagyobb részét kitevő fegyverek közül az egyélű kard a La Tène formából ered,⁵⁵ amely a császárkorban a keleti germánoknál is jelentkezik.⁵⁶ Egyélű kardok a Kostolná pri Dunaji 9. és 14,⁵⁷ valamint 23.⁵⁸ és 25. sírjából ismertek.⁵⁹ A sládkovičovoi temető 65. sírjában szemes fibulával fordul elő, amely a típust az Kr. u. 1. századra datálja.⁶⁰

A tüskés vas pajzsdudor az F1 típusba tartozik,⁶¹ melynek fő elterjedése Közép- és Kelet-Európára esik. Délnyugat-Szlovákiában, az Elba alsó folyásánál és Dél-Jütlandon figyelhető meg legnagyobb koncentrációja a B1 és még a B2 időszakban.⁶²

A mellékletek közé tartozó két lándzsahegy különböző típusokhoz tartozik. Az 5. számú lapos fűzfalevél alakú és erős köpűjű példányhoz hasonló az ábrahámí 197. sírből ismert kettős kónikus, fésűs díszítésű urna mellől.⁶³ Ugyanitt a 205. sír 19 cm hosszú lándzsahegye mellett pajzs, kard és kerámiatöredékek voltak.⁶⁴ A Kostolná pri Dunaji 9. sírban pedig korai egyélű karddal, késel, valamint Almgren 67 típusú fibula volt, melyek a Kr. u. 1. század második felére datálják a sírt.⁶⁵ A sládkovičovoi 13. sír 13,5 cm hosszú darabja mellett⁶⁶ még a 65. sírből került elő egy hasonló darab, szemes fibula és egyélű kard társaságában.⁶⁷ A Przeworsk-kultúra fegyverei között is megfigyelhető a

típus előfordulása, amit a Kaczanowski V. típusába sorolhatunk. Ezek használata a B1–B2 időszakra tehető.⁶⁸

A 7. számú széles, lapos lapú lándzsahegy párhuzamai az ábrahámí 93.⁶⁹ és 109. sírből ismertek.⁷⁰ A típust többek között datálja a Kostolná pri Dunaji 57. sír 14,6 cm hosszú példánya, amely mellett Almgren 68 fibula került elő.⁷¹ A Przeworsk-kultúra fegyverei között is megfigyelhető a forma, amit Kaczanowski I. típusába sorolhatunk, melynek használata a B1–B2 időszakra tehető.⁷² Az olló és kés igen gyakran jelentkezik mellékletként a délnyugat-szlovákiai temetőkben.⁷³

A mellékletek alapján a Kr. u. 1. század első felére (B1) datálhatjuk a malackai urnasírt. Mint azonban Albert Blau is jelezte, nem egyedüli lelet volt, mivel egy újabb sír is előkerült a környéken. Sőt 1955-ben két urnából cseréptöredékek és egy bronz fibula jutottak a pozsonyi múzeumba, majd 1955-ben újabb hamvasztásos sír került elő a lelőhelyen. E sír két urnája és erősen profilált fibulája a Kr. u. 1. századra, azonban már a B2 időszakra datálják a leleteket.⁷⁴ Ezen leletek az Od Huszára dzile dűlőben, a Velké Levára/Nagy-Lévárd felé vezető vasútvonal melletti kis magaslaton kerültek elő,⁷⁵ amely nagy valószínűséggel azonos a Blau által beküldött sír lelőhelyével, amely *„auf einem Hügel liegt der untere Theil schon ein Theil*

⁵⁵ JAHN 1916, 134–145; PIETA 2005, 38–44.

⁵⁶ JAHN 1916, 145–149.

⁵⁷ KOLNIK 1980, Taf. LXXIX. c. és Taf. LXXXIV. b.

⁵⁸ KOLNIK 1980, Taf. LXXXVIII. e.

⁵⁹ KOLNIK 1980, Taf. XCXXX. b.

⁶⁰ KOLNIK 1980, 151, Taf. CLIV. b.

⁶¹ ZIELING 1989, 683–684.

⁶² ZIELING 1989, 84–87.

⁶³ KOLNIK 1980, 70.

⁶⁴ KOLNIK 1980, 72–73, Taf. LVIII. c.

⁶⁵ KOLNIK 1980, 97–98, Taf. LXXIX. c.

⁶⁶ KOLNIK 1980, 133, Taf. CXXXI. d.

⁶⁷ KOLNIK 1980, 151, Taf. CLIV. c.

⁶⁸ KACZANOWSKI 1998, 16–17.

⁶⁹ KOLNIK 1980, 43, Taf. XXXI. b.

⁷⁰ KOLNIK 1980, 48, Taf. XXXVII. a.

⁷¹ KOLNIK 1980, 118, Taf. XXXI. b.

⁷² KACZANOWSKI 1998, 11–14.

⁷³ KOLNIK 1980.

⁷⁴ KRASKOVSKÁ 1956, 692, Obr. 275, 2–5, 731.

⁷⁵ KRASKOVSKÁ 1956, 731.

gegen Nagy-Lévárd bildet” volt. Ezek alapján egy kisebb temetővel mindenképpen számolni

kell a lelőhelyen, amely a kora császárkorra datálható.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az adattári kutatások során feltárt leveleknek, jelentéseknek köszönhetően három szlovákiai császárkori lelet együttes előkerülési körülményeit sikerült tisztázni, valamint

besorolásukat elvégezni. E példák is jól jelzik, milyen lehetőségek rejlenek a levéltári régészetben a különféle korú leletek azonosítására és az előkerülési körülményeik tisztázására.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Megköszönöm Debreczeni-Droppán Béla és Szabó Ádám segítségét, melyet a dolgozat elkészítéséhez nyújtottak.

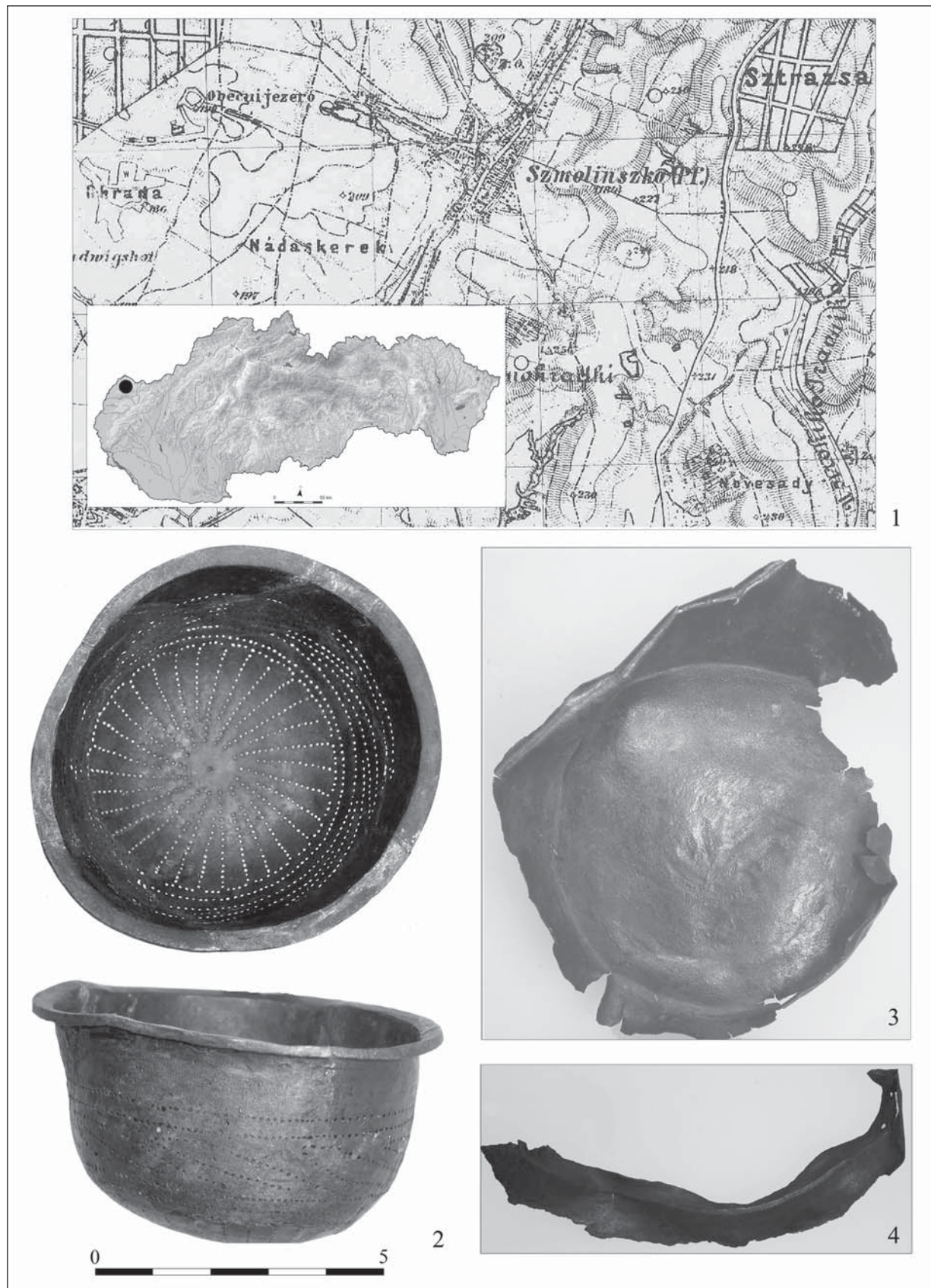
IRODALOM

- BARKÓCZI 1988: Barkóczi, L.: *Pannonische Glasfunde in Ungarn*. Studia Archaeologica 9. Budapest 1988.
- BENINGER 1937: Beninger, E.: *Die germanischen Bodenfunde in der Slowakei*. Leipzig 1937.
- BENKŐ 1962: Benkő A.: *Üvegcorpus*. Régészeti Füzetek Ser. II. No. 11. Budapest 1962.
- BERKE 1990: Berke, S.: *Römische Bronzegefäße und terra sigillata in der Germania Libera*. Münster 1990.
- BÓNA 1963: Bóna, I.: Beiträge zur Archäologie und Geschichte der Quaden. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 15 (1963) 239–307.
- EGGERS 1951: Eggers, H. J.: *Der römische Import im freien Germanien*. Atlas der Urgeschichte. Band 1. Hamburg 1951.
- EISNER 1933: Eisner, J.: *Slovensko v pravěku*. Bratislava 1933.
- ELSCHEK 2006: Elschek, K.: Die spätlatenzeitliche und römerzeitliche Besiedlung des linken Marchufers und das germanische Herrschaftszentrum von Zohor (Westslowakei). In: *Legionsadler und Druidenstab. Vom Legionslager zur Donaumetropole*. Textband. Hrsg.: Humer, F. Bad Deutsch-Altenburg 2006, 190–197.
- HALÁŠOVÁ 2010: Halášová, L.: Germánska keramika zo žiarových hrobov 1. storočia N. L. v Čechách a na Slovensku. In: *Archeológia Barbarov 2009*. Hrsg.: Beljak, J. et al. Nitra 2010, 579–595.
- HRNČIARIK 2009: Hrnčiarik, E.: Römische Glasgefäße aus der Slowakei. *Študijné Zvesti* 45 (2009) 151–174.
- HRNČIARIK 2013: Hrnčiarik, E.: *Römisches Kulturgut in der Slowakei. Herstellung, Funktion und Export römischer Manufakturzeugnisse aus den Provinzen in der Slowakei*. Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie 222. Bonn 2013.
- JAHN 1916: Jahn, M.: *Die Bewaffnung der Germanen in der älteren Eisenzeit etwa von 700 v. Chr. bis 200 n. Chr.* Mannus 16. Würzburg 1916.
- KACZANOWSKI 1998: Kaczanowski, P.: *Klasyfikacja grotów broni drzewcowej kultury przeworskiej z okreru rzymskiego*. Krakow 1998.
- KOLNIK 1971: Kolnik, T.: Prehľad a stav bádania o dobe rímskej a stahovani národov (Übersicht und Stand der Erforschung der römischen Kaiserzeit und Völkerwanderungszeit) *Slovenská Archeológia* 19 (1971) 499–558.

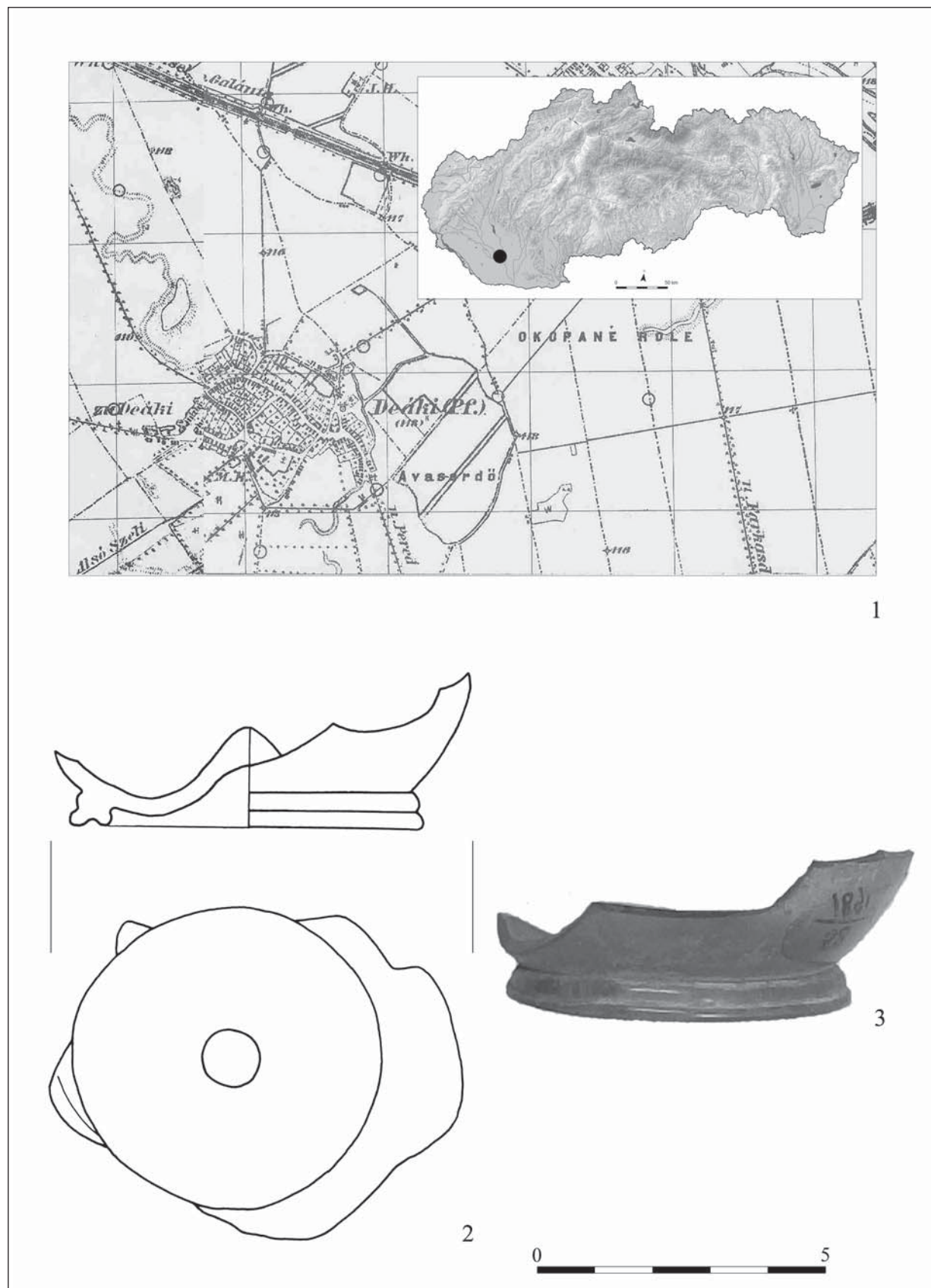
- KOLNIK 1980: Kolnik, T.: *Römerzeitliche Gräberfelder in der Slowakei* I. Bratislava 1980.
- KRASKOVSKÁ 1956: Kraskovská, L.: Popolnicové hroby v Malackoch. *Archeologické Rozhledy* 8 (1956) 692, 731.
- KRASKOVSKÁ 1976: Kraskovská, L.: Rímske bronzové nádoby na Slovensku. *Slovenská Archeológia* 24 (1976) 429–441.
- Kraskovská 1978: Kraskovská, L.: *Roman Bronze Vessels from Slovakia*. British Archaeological Reports International Series 44. Oxford 1978. <https://doi.org/10.30861/9780860540205>
- KRASKOVSKÁ 1981: Kraskovská, L.: Römische Glasgefäße in der Slowakei. *Slovenská Archeológia* 29 (1981) 377–392.
- KRASOVÁ 1998: Krasová, Z.: *Die römischen Bronzegefäße in Böhmen*. Praha 1998.
- KREKOVIČ 1987: Krekovič, E.: Rímské importy na Slovensku. *Památky Archeologické* 78 (1987) 231–282.
- MILLER 1825: Miller, F. J.: *Cimeliotheca Musei Nationalis Hungarici sive catalogus historico-criticus antiquitatum, raritatum et pretiosorum cum bibliotheca antiquaria, et numaria eiusdem instituti*. Buda 1825.
- PIETA 2005: Pieta, K.: Spätlaténezeitliche Waffen und Ausrüstung im nördlichen Teil des Karpatenbeckens. *Slovenská Archeológia* 53 (2005) 35–84.
- POLLAK 2006: Pollak, M.: Die Bersteinstrasse – Nord-Süd-Transversale Alteuropas. In: *Legionsadler und Druidenstab. Vom Legionslager zur Donaumetropole*. Textband. Hrsg.: Humer, F. Bad Deutsch-Altenburg 2006, 56–64.
- PROHÁSZKA–VARSÍK 2009: Prohászka, P. – Varsík, V.: Nové poznatky o osídlení Velkého Žitného ostrova v dobe rímskej (Neue Angaben zur Besiedlung der Grossen Schüttinsel in der römischen Kaiserzeit). In: *Archeologie Barbarzynców 2008. Powazania i kontakty w swiecie barbarzyskim*. Eds.: Karwowski, M. – Droberjar, E. Collectio Archeologica Resoviensis 14. Rzeszow 2009, 187–209.
- ŠVAŇA 2010: Švaňa, K.: Germánska na kruhu točená keramika z kvádskeho pohrebiska juhozápadného Slovenska. In: *Archeológia Barbarov 2009*. Hrsg.: Beljak, J. et al. Nitra 2010, 489–500.
- TEJRAL 1977: Tejral, J.: Die älteste Phase der germanischen Besiedlung zwischen Donau und March. In: *Symposium Ausklang der Laténe-Zivilisation und Anfänge der germanischen Besiedlung im mittleren Donauegebiet*. Bratislava 1977, 307–342.
- ZIELING 1989: Zieling, N.: *Studien zu germanischen Schilden der Spätlaténe- und der römischen Kaiserzeit im freien Germanien*. British Archaeological Reports International Series 505. Oxford 1989.

REMARKS ABOUT SOME FINDS OF THE ROMAN PERIOD FROM SOUTHWEST SLOVAKIA

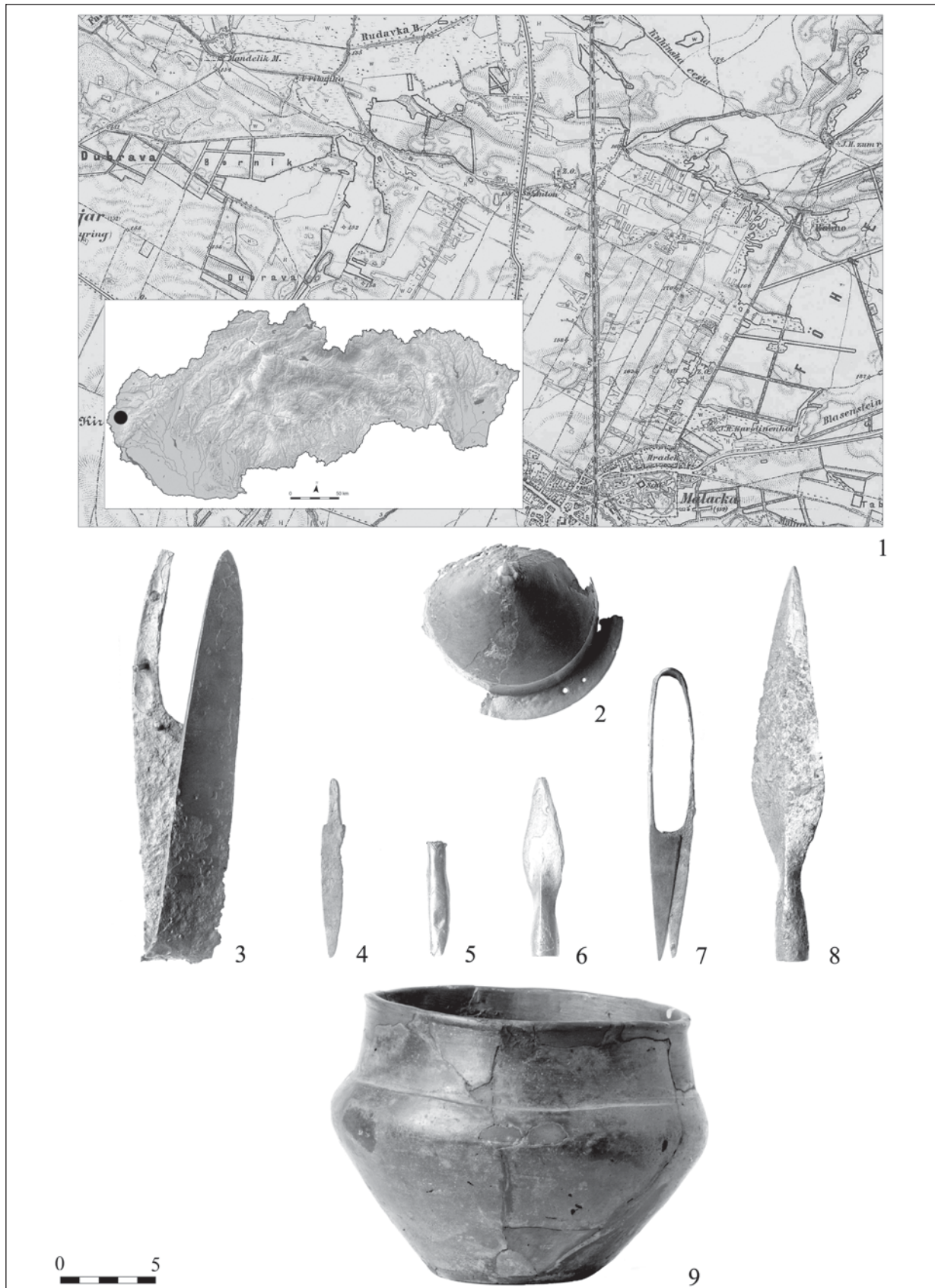
The article deals with three Roman period finds in the collection of the Hungarian National Museum in Budapest. They were published more or less, but letters and reports in the archives of the Hungarian National Museum complete and specify the former records. The first find was found in Szmolinszko (today Smolinské) in 1882. Fragments of a black pottery urn and two Roman bronze vessels (Eggers 39–40 and 160) were sent in the museum. They belong to a German urn grave of the period B2. The second find consists of Roman glass vessels, which were digged in Deáki (today Diakovce). Only a fragment of a glass jug is in the collection of the National Museum today. According to the reports, only glass vessels (a cup, a jug and a bottle) as a depot were found in 1892. They had been hidden in the Late Roman period. The third find is an urn grave with grave goods (an urn, a shield, iron scissors, spears). It was found in Malacka (today Malacky). Letters and reports from the archives help us to identify the find place where further graves of the period B1-2 came to light in 1954.

1. kép. 1: Szmolinszko (Smolinské) a harmadik katonai felmérés térképén; 2–4: Szmolinszko-i leletek
 Fig. 1. 1: Smolinské on the map of the third military survey; 2–4: Finds from Smolinské

2. kép. 1: Deáki (Diakovce) a harmadik katonai felmérés térképén; 2–3: Deáki lelet
 Fig. 2. 1: Diakovce on the map of the third military survey; 2–3: Find from Diakovce

3. kép. 1: Malacka (Malacky) a harmadik katonai felmérés térképén; 2–9: Malackai leletek
 Fig. 3. 1: Malacky on the map of the third military survey; 2–9: Finds from Malacky